

prof. dr hab. Stanisław SWADŹBA

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
e-mail: stanislaw.swadzba@ue.katowice.pl
ORCID: 0000-0002-9006-3595

DOI: 10.15290/oes.2024.01.115.01

POZIOM DOCHODU A WZROST GOSPODARCZY I JEGO WAHANIA NA ŚWIECIE¹

Streszczenie

Cel – Celem artykułu jest pokazanie wpływu zróżnicowania poziomu dochodu na tempo wzrostu gospodarczego oraz jego wahanía w różnych regionach gospodarki światowej.

Metoda badań – Zastosowano różne metody badawcze: analizę opisową, analizę porównawczą oraz analizę danych statystycznych dotyczących wzrostu gospodarczego w gospodarce światowej i regionalnej. Wykorzystano podział świata według Banku Światowego na: *low-income economies* (kraje o niskim dochodzie) *lower middle-income economies* (kraje o niższym średnim dochodzie), *upper middle-income economies* (kraje o wyższym średnim dochodzie) oraz *high-income economies* (kraje o wysokim dochodzie).

Wnioski – Średnioroczne tempo wzrostu gospodarczego mierzone poziomem PKB i PKB *per capita* oraz jego wahanía są zróżnicowane w poszczególnych grupach krajów w zależności od poziomu dochodu. Najgorzej ze wzrostem gospodarczym oraz jego stabilnością radzą sobie kraje o niskim dochodzie. Z kolei najwyższe tempo wzrostu gospodarczego i relatywnie mniejszy problem z jego cyklicznością charakterystyczne są dla krajów o wyższym średnim dochodzie. Blżej tej grupy sytuują się kraje o niższym średnim dochodzie (większe podobieństwo) niż kraje o wysokim dochodzie.

Oryginalność/wartość/implikacje/rekomendacje – W artykule opisano zagadnienia, które w literaturze są rzadko podejmowane. Na podkreślenie zasługuje zakres czasowy badań, który obejmuje ostatnie 40 lat. W pewnym stopniu tekst uzupełnia zatem istniejącą lukę badawczą.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, wahanía koniunkturalne, PKB i PKB *per capita* na świecie

¹ Publikacja jest efektem projektu realizowanego przez Uniwersytet w Białymstoku, finansowanego ze środków MNiE w ramach programu „Doskonała nauka – wsparcie konferencji naukowych”, numer umowy DNK/SP/549102/2022.

Artykuł wpłynął 15.10.2023, zaakceptowano 2.01.2024.

INCOME LEVEL AND ECONOMIC GROWTH AND ITS FLUCTUATIONS IN THE WORLD

Summary

Purpose – The aim of the article is to show the impact of differences in the level of income on the rate of economic growth and its fluctuations in various regions of the world economy.

Research method – Various research methods were used: descriptive analysis, comparative analysis and analysis of statistical data on economic growth in the global economy and its regions. The division of the world according to the World Bank into: “low-income economies”, “lower middle-income economies”, “upper middle-income economies” and “high-income economies”.

Results – The average annual rate of economic growth measured by the level of GDP and GDP per capita and its fluctuations vary in individual groups of countries depending on the level of income. Low-income countries cope the worst with economic growth and its stability. In turn, the highest rate of economic growth and a relatively smaller problem with its cyclicity are characteristic of countries with higher middle income. Lower-middle-income countries are closer to this group (greater similarity) than high-income countries.

Originality/value/implications/recommendations – The article addresses issues that are rarely discussed in the literature. What is worth emphasizing is the time scope of the research, which covers the last 40 years. Thus, it fills the existing research gap to some extent.

Keywords: economic growth, economic fluctuations, GDP and GDP per capita in the world

JEL classification: E32

1. Wstęp

Wzrost gospodarczy bez wątplenia jest jedną z głównych kategorii ekonomicznych i stał się przedmiotem zainteresowania, odkąd powstała ekonomia jako nauka. Dlaczego jedne kraje rozwijają się szybko, a inne wolniej – to pytanie, które od dawna nurtuje ekonomistów. Odpowiedź na nie stała się również jednym z głównych celów polityki makroekonomicznej. Jeżeli początkowo było nią utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego, to z czasem zaczęto kłaść nacisk na zmniejszenie jego wahań (stabilność). Ważny okazał się także zrównoważony wzrost gospodarczy.

Tempo wzrostu gospodarczego oraz jego wahania w gospodarce światowej nie są jednakowe. Z jednej strony są kraje, dla których charakterystyczne jest wysokie tempo wzrostu, a z drugiej – borykające się z utrzymaniem w miarę wysokiego i stabilnego tempa wzrostu gospodarczego. Odnosi się to nie tylko do indywidualnych państw, lecz także całych regionów (systemów) gospodarki światowej.

Celem niniejszego artykułu jest pokazanie wpływu zróżnicowania poziomu dochodu na tempo wzrostu gospodarczego oraz jego wahania w różnych regionach gospodarki światowej.

Badaniami objęto całą gospodarkę światową i jej cztery regiony. Wykorzystano podział świata według Banku Światowego na: *low-income economies* (kraje o niskim dochodzie) *lower middle-income economies* (kraje o niższym średnim dochodzie), *upper middle-income economies* (kraje o wyższym średnim dochodzie) oraz *high-income economies* (kraje o wysokim dochodzie)². Zakres czasowy badań obejmuje ostatnie 40 lat, a mianowicie lata 1982–2021.

W badaniach wykorzystano dane statystyczne Banku Światowego dotyczące głównie tempa wzrostu PKB oraz PKB *per capita* na świecie oraz w wymienionych powyżej regionach gospodarki światowej. Wykorzystano również inne przydatne dane znajdujące się w bazie Banku Światowego.

2. O zróżnicowaniu tempa wzrostu gospodarczego na świecie (aspekty teoretyczne)

Mówiąc o wzroście gospodarczym, najczęściej mamy na myśli gospodarkę krajową. Jednak termin ten może również odnosić się do grupy krajów wyodrębnionych według różnorodnych kryteriów, a nawet do całej gospodarki światowej [Woźniak, 2008, s. 10]. Podobną perspektywę prezentuje niniejszy artykuł – przedmiotem analizy jest wzrost gospodarczy w czterech grupach krajów wyodrębnionych od względem poziomu dochodu oraz łącznie – w całej gospodarce światowej.

Rozpoczniemy od rzadziej omawianych kwestii uwarunkowań wzrostu gospodarczego, a więc niezbędnych warunków do jego zaistnienia, chociaż –

² Na rok fiskalny 2023 *low-income economies* są definiowane jako kraje, w których GNI *per capita*, obliczony według World Bank Atlas method, wynosił w 2021 r. \$1085 lub mniej; *lower middle-income economies* – \$1086–\$4255; *upper middle-income economies* – \$4256–\$13205 i *high-income economies* – \$13205 lub więcej. Zob. [www 1].

z drugiej strony – ich występowanie nie musi gwarantować stabilnego i długotrwałego wzrostu gospodarczego. Można do nich zaliczyć: warunki geograficzno-klimatyczne i naturalne, warunki demograficzne, infrastrukturę i warunki socjokulturowe, otoczenie gospodarki, a także mechanizmy regulacji w gospodarce krajowej [Woźniak, 2008]. Te ostatnie to systemowe czy też tzw. instytucjonalne uwarunkowania wzrostu gospodarczego. Niektóre z nich mogą w istotny sposób ograniczać możliwości wzrostu gospodarczego. Nic dziwnego, że kraje o niekorzystnym klimacie i innych warunkach naturalnych, bez wystarczającej infrastruktury, w małym stopniu otwarte na świat, źle zarządzane itd. cechują się niskim tempem wzrostu gospodarczego i na ogół są to państwa o niskim poziomie dochodu.

W literaturze przedmiotu najczęściej omawiane są czynniki wzrostu gospodarczego³. Analizując wzrost gospodarczy w ujęciu historycznym, należałoby rozpocząć od ekonomii klasycznej, która skupiła się głównie na czynnikach produkcji (praca, kapitał, ziemia) jako czynnikach wzrostu gospodarczego. Klasycy podkreślali również rolę handlu zagranicznego we wzroście gospodarczym. Ekonomia neoklasyczna zwróciła uwagę na efektywność wykorzystania czynników produkcji, uwzględniając przede wszystkim postęp techniczny. J.M. Keynes i kontynuatorzy jego poglądów uznali, że czynniki podażowe mogą być niewystarczające, i skupili się na popycie globalnym jako głównym czynnikiem wzrostu gospodarczego. Z czasem duże znaczenie dla wzrostu zaczęto przypisywać instytucjom. Leszek Balcerowicz [2008] pisze o systemach instytucjonalnych, które są siłą napędową gospodarki, chociaż mogą istnieć także systemy instytucjonalne przyczyniające się do powstania barier wzrostu. W innej publikacji pod jego redakcją podane są konkretne przykłady pokazujące zróżnicowane tempo wzrostu gospodarczego – ze względu na czynniki instytucjonalne – w bardzo podobnych do siebie krajach [Zagadki..., 2010]. Na wzrost gospodarczy wpływają również czynniki społeczno-kulturowe, polityczne (tj. system sprawowania władzy), system własności i jej ochrona, mechanizm regulacji rynku dóbr oraz czynników wytwórczych, wpływ nierówności na wzrost gospodarczy czy istniejący system finansowy [Systemowe..., 2013]. Wpływ tych czynników najczęściej nie jest jednakowy, w jednych krajach może być pozytywny, a w innych negatywny. Na wzrost gospodarczy wpływ ma również poziom wolności gospodarczej. W jednym z ostatnich raportów The Heritage Foundation stwierdzono, że wraz ze wzrostem wolności gospodarczej

³ Zagadnienia te są powszechnie znane i szeroko omawiane w literaturze ekonomicznej, w tym w podręcznikach makroekonomii. Z tego względu potraktowane zostaną bardzo skrótowo bez odwoływania się do literatury.

gospodarka światowa się rozwija, a poziom ubóstwa maleje. Istnieje korelacja (0,64) między poziomem wolności gospodarczej a wielkością PKB *per capita* (z uwzględnieniem parytetu siły nabywczej), a ponadto – co nas najbardziej interesuje – istnieje zależność między średnim tempem wzrostu PKB *per capita* a tempem zmian wolności gospodarczej⁴. Liczba i jakość powyższych czynników bez wątpienia bezpośrednio wpływa na tempo wzrostu gospodarczego, a więc może być przyczyną jego zróżnicowanego poziomu w poszczególnych regionach gospodarki światowej.

W dalszej części ograniczymy się do przedstawienia trzech współczesnych teorii (koncepcji), które pozwolą nam na lepsze zrozumienie przyczyn zróżnicowanego tempa wzrostu gospodarczego w analizowanych regionach gospodarki światowej: *low-income economies*, *middle-income economies* oraz *high-income economies*.

Pierwsza z nich to ekonomia rozwoju (Development Economics) powstała po II wojnie światowej. Zajmowała się głównie problemami krajów słabo rozwiniętych, będących na niższym poziomie rozwoju czy – inaczej mówiąc – krajów rozwijających się. Z czasem ewoluowała, zmieniały się zakres jej badań i narzędzia analizy badawczej [Legiędź, 2013]. Chociaż później zaczęła zajmować się również krajami wyżej rozwiniętymi, to obiektem jej zainteresowań są głównie *low-income economies*. Niewątpliwie jest ściśle związana z teoriami wzrostu gospodarczego, ale również polityki gospodarczej. W praktyce proponowała różne strategie rozwojowe dla krajów biednych [Piasecki, 2007]: od mocno interwencjonistycznych (początkowy okres) do silnie liberalnych (Konsensus Waszyngtoński). Zajmuje się nie tylko czynnikami, lecz także barierami wzrostu gospodarczego. Ostatnio zwraca uwagę na czynniki społeczno-kulturowe i instytucjonalne. Ujmuje wzrost gospodarczy w kategoriach socjo-psycho-ekonomicznych. Obejmuje problemy wzrostu gospodarczego i szerzej – rozwoju społeczno-gospodarczego [Ekonomia rozwoju, 2010]. Stara się uwzględnić specyfikę tej grupy krajów. Można powiedzieć, że teoria ta w pewnym stopniu próbuje odpowiedzieć na pytania o przyczyny zróżnicowania poziomu dochodów na świecie, dlaczego jedne kraje są bogate, a inne ciągle pozostają biedne.

Druga z nich to koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju (Sustainable Development), zwana inaczej koncepcją ekorozwoju. Przeciwstawia się ona pogoni za wzrostem gospodarczym, który – jak wiadomo – nie uwzględnia zmian jakościowo-strukturalnych. Jej początki są związane z Raportem Światowej Ko-

⁴ W ostatnich pięciu latach tempo wzrostu PKB w krajach, w których zmniejszała się wolność gospodarcza, wynosiło 1%, a w krajach, w których się zwiększała – 2,3%. Za ostatnie 25 lat wyniki te były podobne: 1,5% i 2,6% [Miller, Kim, Roberts, 2019, s. 25–26].

misji do spraw Środowiska i Rozwoju z 1987 r. [*Nasza...*, 1991] oraz pierwszym raportem Klubu Rzymskiego z 1970 r. pt. *Granice wzrostu* [Meadows i in., 1973]. Rozwój zrównoważony – mówiąc ogólnie – umożliwia realizację potrzeb obecnego pokolenia bez ograniczenia możliwości ich zaspokojenia w przyszłości. To koncepcja, która interesuje nie tylko ekonomistów, lecz także przedstawiciele innych nauk społecznych. Jest przedmiotem zainteresowania organizacji międzynarodowych (ONZ), instytucji unijnych (UE), a także większości państw świata – i to bez względu na poziom ich rozwoju⁵. Choć w ciągu ostatnich 50 lat sporo się zmieniło w gospodarce światowej, wiele przewidywań okazało się błędnych, to idea zrównoważonego rozwoju jest – i to może w jeszcze większym stopniu – aktualna. Można wręcz mówić o paradygmacie rozwoju zrównoważonego [Matysiak, Struś, 2015].

Trzecią z wymienionych jest koncepcja „pułapki średniego dochodu”, która – jak sama nazwa wskazuje – odnosi się do grupy *middle-income economies*. Twórcami tego pojęcia, stworzonego w 2006 r., byli ekonomiści Banku Światowego. Oznacza ono sytuację, kiedy to gospodarka popada w długotrwałą stagnację po okresie burzliwego wzrostu. Według tej hipotezy kraje, w których miało miejsce wysokie tempo wzrostu gospodarczego, zatrzymały się na średnim poziomie PKB *per capita* i brak im możliwości przejścia do grupy o jego wyższym poziomie (*high income economies*). Inaczej mówiąc, kraje te utraciły możliwość kontynuowania szybkiego wzrostu [Zielińska-Głębocka, 2016]. Koncepcja ta stała się bardzo popularna wśród ekonomistów na świecie. Na ten temat przeprowadzono wiele badań i powstały liczne publikacje, w których zajęto się przyczynami „pułapki średniego dochodu”, tym, komu szczególnie grozi, a także jak jej uniknąć [Gill, Kharas, 2015].

3. Tempo wzrostu gospodarczego na świecie (analiza empiryczna)

Tempo wzrostu gospodarczego na świecie w latach 1982–2021 pokazuje nam tabela 1 (przyrost PKB w stosunku do roku poprzedniego) oraz tabela 2 (przyrost PKB *per capita* w stosunku do roku poprzedniego). Są to zmiany w ujęciu realnym.

Średnioroczne tempo wzrostu w analizowanym okresie w gospodarce światowej wynosiło odpowiednio 3% (PKB) i 1,6% (PKB *per capita*). Najwyższe tempo wzrostu PKB świat odnotował w 2021 r. (prawie 6%) po największym spadku PKB – co było wynikiem pandemii (COVID-19) – w roku poprzednim (-3,1%).

⁵ Zapis o zrównoważonym rozwoju zawarty jest również w art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Ujemne tempo wzrostu gospodarczego wystąpiło również w okresie kryzysu finansowego w I. dekadzie XXI wieku (-1,3% w 2009 r.). W pozostałych latach tempo wzrostu gospodarczego było dodatnie. Osiem razy osiągnęło poziom czteroprocenowy (4% lub więcej), a więc było relatywnie wysokie. Prawie dwukrotnie niższe tempo wzrostu gospodarczego mierzone PKB *per capita* wynikało z wysokiego tempa przyrostu naturalnego. Również najwyższy wzrost odnotowano w 2021 r. (5%). Tylko 5 razy przekroczyło ono 3%. Ujemne tempo wzrostu PKB *per capita* odnotowano nie tylko w 2020 i 2009 roku, lecz także – chociaż niższe – w 1982 i 1991 roku.

TABELA 1

Średnioroczne tempo wzrostu PKB (w %)

Rok	Świat	High-income economies	Upper middle-income economies	Lower middle-income economies	Low-income economies
1982	0,4	-0,1	2	4,6	1,4
1983	2,6	2,8	1	3,9	1,3
1984	4,7	4,7	6,2	2	-4
1985	3,7	3,5	5	3,5	0,1
1986	3,4	3,3	4,9	2,3	3,6
1987	3,7	3,5	5,6	3,1	5,3
1988	4,6	4,8	3,9	4,7	2,4
1989	3,8	3,9	2,4	4,5	2,9
1990	2,9	3,1	1	5	-1,1
1991	1,5	1,4	1,1	2,6	1,1
1992	2,1	2,2	1,1	3	-2,3
1993	1,8	1,4	4,2	1,4	0,6
1994	3,3	3,3	3,8	2,5	0
1995	3,1	2,9	3,5	4,7	4,5
1996	3,6	3	5,3	6	5,7
1997	3,9	3,5	5,8	3,6	6,6

Rok	Świat	<i>High-income economies</i>	<i>Upper middle-income economies</i>	<i>Lower middle-income economies</i>	<i>Low-income economies</i>
1998	2,8	2,9	3,1	1,4	2,9
1999	3,6	3,5	3,7	4,2	2,8
2000	4,5	4,5	6,4	4,4	2,4
2001	2	1,5	3,6	4,1	4,9
2002	2,3	1,5	4,7	4,8	2,9
2003	3,1	2,2	6	6,2	3,3
2004	4,5	3,4	8,1	6,6	5,2
2005	4	2,9	7,7	6,1	5,8
2006	4,4	3,1	8,9	6,4	5,8
2007	4,4	2,7	9,6	6	6,1
2008	2,1	0,5	6,5	4,2	4,7
2009	-1,3	-3,2	2,7	4,7	3,6
2010	4,5	3	8,4	6,6	6,6
2011	3,3	1,9	6,9	4,8	3,3
2012	2,7	1,4	5,9	4,5	-1,7
2013	2,8	1,5	5,6	5	5,2
2014	3,1	2,1	4,7	5,8	5,7
2015	3,1	2,4	4,3	5	4
2016	2,8	1,8	4,2	5,7	4,5
2017	3,4	2,4	5,2	5,1	4,2
2018	3,3	2,4	4,9	4,8	3,7
2019	2,6	1,8	4,1	3,7	3,4
2020	-3,1	-4,3	-0,6	-3,2	0,2
2021	5,9	5,2	7,4	5,6	2,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie www 3.

TABELA 2

Średnioroczne tempo wzrostu PKB *per capita* (w %)

Rok	Świat	<i>High-income economies</i>	<i>Upper middle-income economies</i>	<i>Lower middle-income economies</i>	<i>Low-income economies</i>
1982	-1,4	-0,9	0,4	2	-0,9
1983	0,8	2,1	-0,6	1,4	-1,3
1984	2,9	4	4,6	-0,5	-3
1985	1,9	2,9	3,4	1,1	-2,5
1986	1,6	2,6	3,2	-0,2	1
1987	1,9	2,8	3,8	0,8	2,6
1988	2,8	4	2,2	2,3	-0,1
1989	2	3,2	0,8	2,1	0,2
1990	1,1	2,4	-0,5	2,5	-3,6
1991	-0,2	0,6	-0,3	0,4	-1,4
1992	0,4	1,3	-0,2	0,8	-5,2
1993	0,2	0,6	3	-0,6	-2,5
1994	1,7	2,6	2,5	0,4	-2,9
1995	1,6	2,2	2,4	2,6	1,6
1996	2,1	2,3	4,1	3,9	2,7
1997	2,4	2,8	4,7	1,6	3,7
1998	1,4	2,2	2	-0,6	0,2
1999	2,1	2,8	2,7	2,3	0,1
2000	3,1	3,5	5,5	2,5	-0,3
2001	0,7	0,9	2,7	2,2	2,2
2002	1	0,9	3,9	3	0
2003	1,8	1,6	5,2	4,4	0,2
2004	3,2	2,8	7,3	4,8	2,2
2005	2,7	2,2	7	4,3	2,8

Rok	Świat	<i>High-income economies</i>	<i>Upper middle-income economies</i>	<i>Lower middle-income economies</i>	<i>Low-income economies</i>
2006	3,1	2,3	8,1	4,7	2,6
2007	3,1	1,9	8,9	5,2	3
2008	0,8	-0,3	5,8	2,6	1,7
2009	-2,5	-4	2	3	0,7
2010	3,3	2,4	7,7	4,9	3,7
2011	2,1	1,5	6,2	3,1	0,4
2012	1,5	0,9	5,1	2,9	-4,4
2013	1,6	0,9	4,7	3,4	2,5
2014	1,8	1,5	3,8	4,2	3,1
2015	1,9	1,8	3,5	3,5	1,4
2016	1,6	1,3	3,5	4,2	1,7
2017	2,2	1,9	4,5	3,6	1,4
2018	2,2	1,9	4,3	3,4	0,9
2019	1,5	1,3	3,5	2,3	0,5
2020	-4,1	-4,7	-1	-4,5	-2,6
2021	5	5,3	7,1	4,3	-0,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www 4](#).

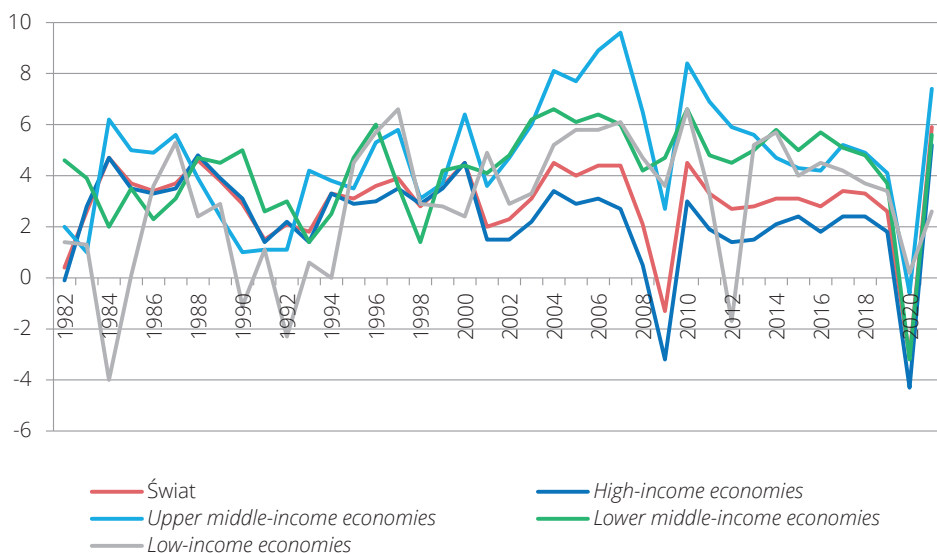
Tempo wzrostu gospodarczego było bardzo zróżnicowane w poszczególnych grupach krajów. Najwyższe tempo osiągnęły kraje o średnim poziomie dochodów, zarówno *upper middle income*, jak i *lower middle income*. W przypadku PKB średnioroczne tempo wzrost wynosiło odpowiednio 4,7% i 4,3%, a PKB *per capita* – 3,7% i 2,3%. Było więc niższe, a ponadto różnica między *upper middle income* i *lower middle income* była zdecydowanie większa. Wynika to z dużego zróżnicowania tempa przyrostu naturalnego w tych dwóch podgrupach krajów o średnim dochodzie. Zbliżone tempo wzrostu PKB do średniej światowej miały *low income economies*, a najniższe – poniżej średniej – *high income economies* (2,3%). Jednak w przypadku PKB *per capita* kolejność była odwrotna. To kraje bogate odnotowały tempo wzrostu zbliżone (nieco wyższe) do średniej światowej, a kraje biedne zdecydowanie zajęły ostatnie miejsce

(poniżej 0,5%). Jak wiadomo, w tych krajach dzietność jest najwyższa i pomimo najniższej średniej trwania życia tempo wzrostu liczby ludności jest tam najwyższe⁶.

Powyższe zmiany w tempie wzrostu PKB oraz PKB *per capita* na świecie i w poszczególnych grupach państw w ujęciu graficznym pokazują wykresy 1 i 2.

WYKRES 1

Średnioroczne tempo wzrostu PKB w latach 1982–2021

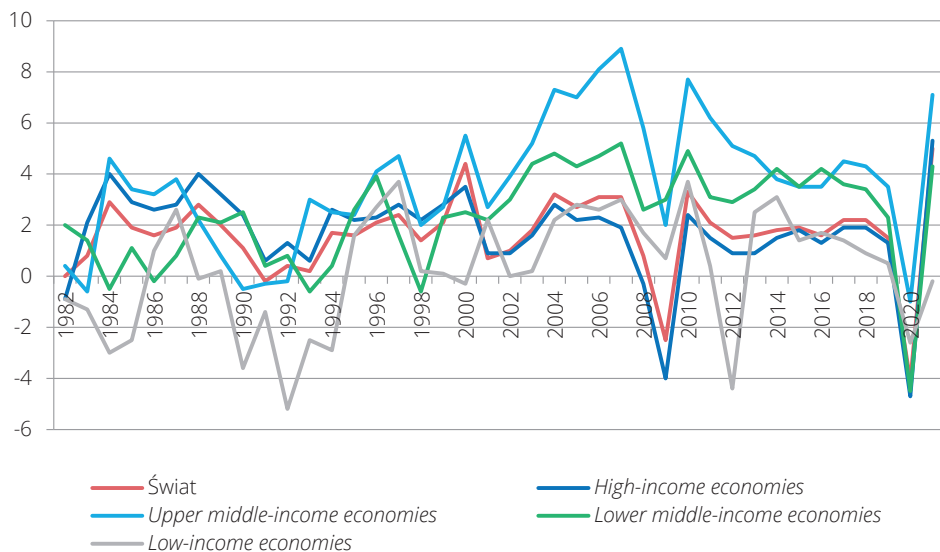

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www 3](#).

⁶ Świadczą o tym dane zawarte w poniższej tabeli:

2021	Współczynnik dzietności (liczba urodzeń na jedną kobietę)	Oczekiwana długość życia chwili urodzenia (w latach)	Tempo wzrostu liczby ludności (w %)
Świat	2,27	71,33	0,86
High income	1,54	79,93	-0,02
Upper-middle income	1,50	75,48	0,31
Lower-middle income	2,58	67,02	1,22
Low income	4,64	62,09	2,71

Źródło: [[www 2](#)].

Średnioroczne tempo wzrostu PKB *per capita* w latach 1982–2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www 4](#).

4. Omówienie wyników badań

Dane statystyczne zawarte w tabeli 1 i 2, dotyczące tempa wzrostu gospodarczego, mierzone wzrostem realnego PKB i PKB *per capita* w latach 1982–2021 na świecie oraz w jego czterech grupach krajów, pozwalają na obliczenie średniorocznego tempa wzrostu PKB (średnia arytmetyczna za wszystkie lata), a także średniorocznego tempa wzrostu PKB w kolejnych czterech dekadach, amplitudy wahań (różnicy między maksymalnym a minimalnym tempem wzrostu PKB w całym analizowanym okresie), liczby lat z ujemnym tempem wzrostu gospodarczego, z tempem wzrostu gospodarczego mniejszym niż 1% oraz większym niż 3%. Informacje na ten temat podaje tabela 3.

Tabela 3 (wskaźniki wzrostu) to w zasadzie ranking poszczególnych grup krajów (o wysokim, średnim wyższym, średnim niższym i niskim dochodzie) w wymienionych powyżej kategoriach.

TABELA 3

Wskaźniki wzrostu

	World		High-income economies		Upper middle-income economies		Lower middle-income economies		Low-income economies	
	PKB	PKB per capita	PKB	PKB per capita	PKB	PKB per capita	PKB	PKB per capita	PKB	PKB per capita
Średnioroczne tempo wzrostu 1982–2021 (%)	3	1,6	2,3	1,7	4,7	3,7	4,3	2,3	3,1	0,4
Średnioroczne tempo wzrostu 1982–1991 (%)	3,1	1,3	3,1	2,4	3,3	1,7	3,8	1,9	1,7	-0,8
Średnioroczne tempo wzrostu 1992–2001 (%)	3,1	1,6	2,8	2,2	4	2	3,5	1,5	2,9	0
Średnioroczne tempo wzrostu 2002–2011 (%)	3,1	1,9	1,8	1,1	7	6,9	5,7	4	4,7	1,7
Średnioroczne tempo wzrostu 2012–2021 (%)	2,5	1,5	1,7	1,2	4,6	3,9	4,2	2,7	3,2	0,4
Amplituda wahań max.-min. (p.p.)	9	9,1	9,5	10	9	9,9	3,7	9,7	4,3	8,9
Liczba lat z ujemnym tempem wzrostu	2	4	3	4	1	5	1	5	4	14
Liczba lat z tempem wzrostu poniżej 1%	3	9	4	10	1	7	1	9	8	22
Liczba lat z tempem wzrostu minimum 3%	24	6	16	5	32	25	33	16	22	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: [www 3; www 4].

W analizowanym okresie tempo wzrostu PKB w gospodarce światowej w poszczególnych podokresach było podobne. W trzech pierwszych podokresach (dekadach) identyczne (3,1%), a w ostatnim nieco niższe (2,5%). Bardziej zróżnicowane było tempo wzrostu PKB *per capita*: najniższe w pierwszym podokresie (lata 80. ubiegłego wieku), a najwyższe – w trzecim (I dekada XXI wieku). Różnice te – wyrażone w punktach procentowych – nie były jednak duże. Różnica pomiędzy podokresem o najwyższym i najniższym tempie wzrostu to jedynie 0,6 p.p. Zważywszy jednak, że średnioroczne tempo wzrostu PKB *per capita* było prawie dwa razy niższe w porównaniu ze średniorocznym tempem wzrostu PKB jest to relatywnie dużo.

Znacznie większe różnice w średniorocznym tempie wzrostu, zarówno PKB, jak i PKB *per capita*, w kolejnych podokresach miały miejsce w poszczególnych grupach gospodarek. Najwyższe tempo wzrostu PKB osiągnęły wszystkie grupy krajów (z wyjątkiem *high-income economies*) w I dekadzie XXI wieku. Dla krajów o najwyższym dochodzie były to lata 80. ubiegłego wieku. Najniższe tempo wzrostu odnotowały poszczególne grupy krajów w różnych podokresach. Największa różnica między najwyższym i najniższym tempem wzrostu była w grupie *upper-income economies*, co wydaje się zrozumiałe (najwyższe średnioroczne tempo wzrostu w latach 1982–2021). Wysoka była również w grupie *low-income economies*, co może wynikać z większej podatności na wahania w tych krajach. W przypadku wzrostu PKB *per capita* prawie wszystkie grupy krajów osiągnęły najwyższe i najniższe tempo w tych samych podokresach. Wyjątkiem były jedynie kraje o najwyższym dochodzie, jednak były to podobne wielkości. Również różnica między najwyższym i najniższym tempem wzrostu była największa w grupie *upper-income economies*. Co ciekawe, wyższa niż w przypadku PKB (5,2 p.p.). W pozostałych krajach różnice te były znacznie mniejsze.

Zmiany w tempie wzrostu PKB oraz PKB *per capita* na świecie i w poszczególnych grupach państw i dekadach w ujęciu graficznym pokazują wykresy 3 i 4.

Porównując średnioroczne tempo wzrostu w całym okresie badawczym (40 lat), można zauważyć jego zróżnicowanie. Jednak amplituda wahań była podobna. Różnica między najwyższym i najniższym średniorocznym tempem wzrostu PKB wynosiła od 8,9 (kraje o niskich dochodach) do 9,8 p.p. (kraje o średnich niższych dochodach). W przypadku PKB *per capita* było podobnie: od 8,9 w krajach o niskich dochodach do 10 p.p. w krajach o wysokich dochodach. Można powiedzieć, że pod tym względem powyższe grupy krajów nie różniły się.

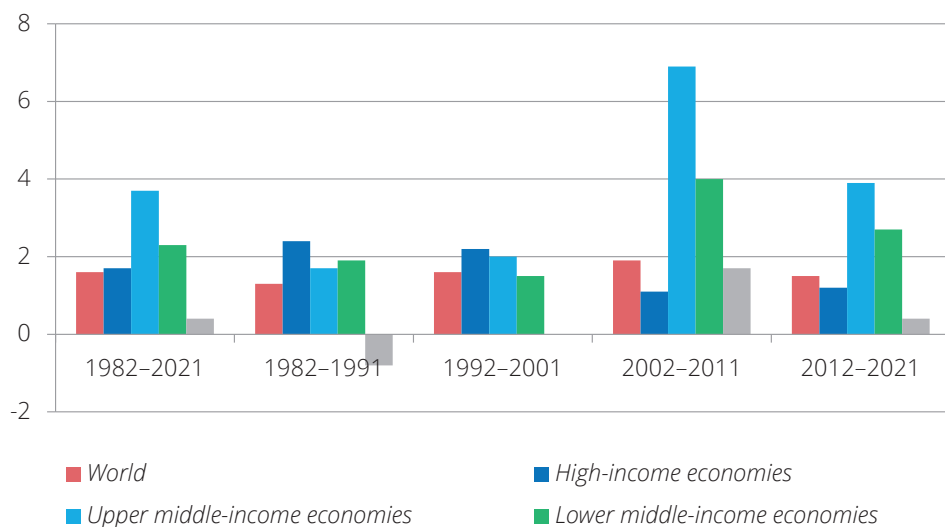
WYKRES 3

Średnioroczne tempo wzrostu PKB w latach 1982–2021 w poszczególnych dekadach

Źródło: opracowanie własne na podstawie www 3.

WYKRES 4

Średnioroczne tempo wzrostu PKB *per capita* w latach 1982–2021 w poszczególnych dekadach

Źródło: opracowanie własne na podstawie www 4.

Zdecydowanie większe różnice między nimi można dostrzec, analizując liczbę lat z ujemnym, niskim i wysokim tempem wzrostu gospodarczego. Ujemne tempo wzrostu najczęściej odnotowywały kraje o niskim dochodzie. Jeżeli w przypadku PKB było to 4 razy, to w przypadku PKB *per capita* aż 14 razy. Tylko raz pojawiło się ujemne tempo wzrostu PKB w krajach o średnich dochodach (zarówno wyższych, jak i niższych), a 3 razy w krajach o wysokich dochodach. Z kolei ujemne tempo wzrostu PKB *per capita* wystąpiło 5 razy w grupach krajów o średnich dochodach i 4 razy – najmniej – w krajach o wysokich dochodach. Również największa liczba lat z niskim tempem wzrostu (poniżej 1%) wystąpiła w krajach o niskich dochodach: aż 22 w przypadku PKB *per capita* i 8 w przypadku PKB. W pozostałych grupach krajów liczby te były o wiele niższe i podobne. Odmienna sytuacja zaistniała w przypadku liczby lat z wysokim tempem wzrostu gospodarczego (3% i więcej). Tutaj dominują kraje o średnich dochodach. Tak było ponad 30 razy w przypadku tempa wzrostu PKB oraz 25 (*upper middle income*) i 16 (*lower middle income*) razy w przypadku tempa wzrostu PKB *per capita*. Należy również wspomnieć, że kraje o niskim dochodzie co prawda aż 22 razy odnotowały ponad 3-procentowe tempo wzrostu PKB, ale tylko 4 razy PKB *per capita*. To wspomniany już efekt wysokiego tempa przyrostu naturalnego.

Po przeanalizowaniu powyższych subsystemów gospodarki światowej, możemy pokusić się o przedstawienie ich krótkiej charakterystyki w odniesieniu do tempa wzrostu gospodarczego oraz jego wahań.

Traktując wzrost gospodarczy jako ważny cel polityki makroekonomicznej, a jego wysokie tempo (pomimo jego pewnych negatywnych aspektów) jako miernik sukcesu gospodarczego, można stwierdzić, że najlepiej radzą sobie kraje o średnim dochodzie. Ich tempo wzrostu gospodarczego było zdecydowanie najwyższe w porównaniu z pozostałymi grupami krajów. Dotyczy to zarówno PKB, jak i PKB *per capita* (tutaj występują większe różnice między *upper* i *middle*). Kraje te osiągnęły również najwyższe tempo wzrostu PKB we wszystkich dekadach, a w przypadku PKB *per capita* w ostatnich dwóch. Wahania tempa wzrostu były tam podobne (pod tym względem nie ma różnic między poszczególnymi grupami krajów), ale tylko raz w ciągu 40 lat wystąpiło tam ujemne tempo wzrostu. Ponadto nie było tempa wzrostu poniżej 1%, a dominowały lata z tempem powyżej 3% (średnio 4 razy na 5 lat). Tak było w przypadku PKB. Jeżeli chodzi o PKB *per capita*, było podobnie, chociaż przewaga tej grupy krajów nie była już tak duża (kwestia demograficzna).

Wysokie tempo wzrostu gospodarczego utrzymujące się w tej grupie krajów może sugerować, że hipoteza dotycząca pułapki średniego dochodu nie jest słuszna, a jeżeli już, to odnosi się tylko do niektórych krajów. Trzeba dodać, że *middle-*

-income economies to ponad 100 krajów (54 – *lower middle-income*, 54 – *upper middle-income*)⁷, a występujące między nimi rozpiętości dochodowe są znaczne. Wiele krajów nie osiągnęło więc jeszcze poziomu dochodu, przy którym pułapka ta może się pojawić. Istnieje też możliwość, że niektóre z nich prowadziły politykę gospodarczą chroniącą je przed powyższą pułapką. Również wielce prawdopodobne jest, że kraje, które zostały dotknięte spadkiem dochodu, są już w grupie *high-income*, nie można więc na tej podstawie obalić tej hipotezy.

Na drugim miejscu należy umieścić kraje o wysokim dochodzie. Co prawda, średnie tempo wzrostu PKB było tam niższe niż w krajach o niskim dochodzie, ale PKB *per capita* już nie (było 4 razy wyższe). Mniejsza była liczba lat z ujemnym i niskim tempem wzrostu gospodarczego (zwłaszcza w przypadku PKB *per capita*). Gorzej wypadły te kraje pod względem liczby lat z wysokim tempem wzrostu PKB, ale już lepiej, jeżeli chodzi o PKB *per capita*. Widoczne jest jednak pogorszenie się tych wskaźników w XXI w. porównaniu z wiekiem XX. Mając jednak na uwadze cele zrównoważonego wzrostu, kraje te należy ocenić pozytywnie. Osiągnęły one poziom rozwoju (wysoki poziom PKB *per capita*), umożliwiając skuteczną wdrażanie zasad rozwoju zrównoważonego, a to wiąże się z niższym tempem wzrostu gospodarczego mierzonym przyrostem PKB. Istnieje tam większe zrozumienie, że nie liczy się tylko wzrost gospodarczy, ważna jest również poprawa jakości życia. Wzrost gospodarczy nie musi przyczynić się do wzrostu dobrobytu po przekroczeniu pewnej granicy. Nasycenie dobrami materialnymi jest tam wysokie, a więc łatwiej zrezygnować z ich dalszego pomnażania. Wysokie tempo mogłoby zaburzyć istniejącą równowagę. Bez wątpienia jest tam większa akceptacja dla wzrostu zerowego. Są to argumenty za utrzymaniem niskiego tempa wzrostu gospodarczego. Z pewnością w wielu krajach tej grupy, gdzie poziom PKB *per capita* jest najwyższy, tak jest.

Najgorzej wypadają – co wynika już z poprzednich uwag – kraje o niskim poziomie dochodu. Jeżeli nie tak źle w przypadku PKB, to zdecydowanie gorzej w przypadku PKB *per capita*. Tempo wzrostu jest tutaj ciągle niskie, chociaż nie ujemne, jak w latach 80. XX wieku. To znaczy, że różnice między tymi krajami a krajami o wyższych dochodach pogłębiają się. Wynika to z czynników historycznych, barier wzrostu charakterystycznych dla tej grupy, z którymi nie mogą sobie poradzić, złego zarządzania państwem, a przede wszystkim z czynników politycznych (zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych konfliktów i prowadzonych wojen)⁸.

⁷ Szczegółowe dane na ten temat zawiera [www 1].

⁸ Do tej grupy w 2023 r. zaliczono 28 państw. 24 z nich to państwa Afryki Subsaharyjskiej. W większości z nich mamy lub mieliśmy w ostatnich latach do czynienia z wewnętrznymi

Ekonomia rozwoju wyjaśnia przyczyny takiego stanu rzeczy. Z pewnością sugerowane recepty – jak wyjść z powyższej sytuacji – nie były tam realizowane (przynajmniej w niektórych z nich). Pociuszające jest jedynie to, że liczba krajów znajdujących się w tak tragicznej sytuacji maleje. Część z nich przesunęła się o jedną grupę wyżej i znajduje się już w grupie *lower middle-income economies*.

5. Podsumowanie

Przedstawione badania nad wpływem poziomu dochodu na wzrost gospodarczy i jego wahanía, które objęły ostatnie 40 lat, pozwalają na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. Średnioroczne tempo wzrostu gospodarczego mierzone poziomem PKB i PKB *per capita* oraz jego wahanía są zróżnicowane w poszczególnych grupach krajów w zależności od poziomu dochodu.
2. Między analizowanymi krajami istnieje pod tym względem pewne podobieństwo. Najbardziej zbliżone do siebie są poszczególne grupy państw pod względem amplitudy wahań (różnica między maksymalnym i minimalnym średniorocznym tempem wzrostu wyrażonym w p.p.). Jednak przede wszystkim dominują różnice.
3. Można zauważyć, że najgorzej ze wzrostem gospodarczym oraz jego stabilnością radzą sobie kraje o niskim dochodzie. Z kolei najwyższe tempo wzrostu gospodarczego i relatywnie mniejszy problem z jego cyklicznością charakteryzuje kraje o wyższym średnim dochodzie. Bliżej tej grupy są te o niższym średnim dochodzie (większe podobieństwo) niż państwa o wysokim dochodzie.
4. Powyższe badania w dużym stopniu potwierdzają hipotezę o wpływie poziomu dochodu na tempo wzrostu gospodarczego i jego wahanía.

Literatura

Balcerowicz L., 2008, *Institutional Systems and Economic Growth*, [w:] *Challenges of Globalization: Imbalances and Growth*, Aslund M., Dąbrowski M. (red.), Peterson Institute for International Economics, Washington D.C.

lub zewnętrznymi wojnami (np. Burundi, Czad, Demokratyczna Republika Konga, Rwanda, Somalia, Sudan, Sudan Południowy). Pozostałe to 4 państwa azjatyckie – również ogarnięte wojnami – Afganistan, Jemen i Syria oraz funkcjonująca w izolacji i pod rządami dyktatorskimi Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna.

- Ekonomia rozwoju*, 2010, Fiedor B., Kociszewski K. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław.
- Gill I.S., Kharas H., 2015, *The Middle-Income Trap Turns Ten*, "Policy Research Working Paper" 7403, World Bank Group, August.
- Legiędź T., 2013, *Ewolucja ekonomii rozwoju*, „Gospodarka w Praktyce i Teorii”, nr 1(32), s. 33–47.
- Matysiak A., Struś M., 2015, *Paradygmat rozwoju zrównoważonego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 213, s. 11–21.
- Meadows D.H., Meadows D., Behrens W., Randers J., 1973, *Granice wzrostu*, PWE, Warszawa.
- Miller T., Kim A.B., Roberts J.M., 2019, *2019 Index of Economic Freedom. 25th Anniversary Edition*, The Heritage Foundation, Washington D.C.
- Nasza wspólna przyszłość*, 1991, Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju, PWE, Warszawa.
- Piasecki R., 2007, *Ekonomia rozwoju*, PWE, Warszawa.
- Systemowe uwarunkowania wzrostu i rozwoju gospodarczego. Zagadnienia teoretyczne*, 2013, Swadźba S. (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- Woźniak M.G., 2008, *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Zagadki wzrostu gospodarczego. Siły napędowe i kryzysy – analiza porównawcza*, 2010, Balcerowicz L., Rzońca A. (red.), Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Zielińska-Głębocka A., 2016, *Dostosowania strukturalne gospodarek do globalizacji*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- www 1, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> [data dostępu: 15.05.2023].
- www 2, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [data dostępu: 11.05.2023].
- www 3, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> [data dostępu: 30.03.2023].
- www 4, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG> [data dostępu: 30.03.2023].